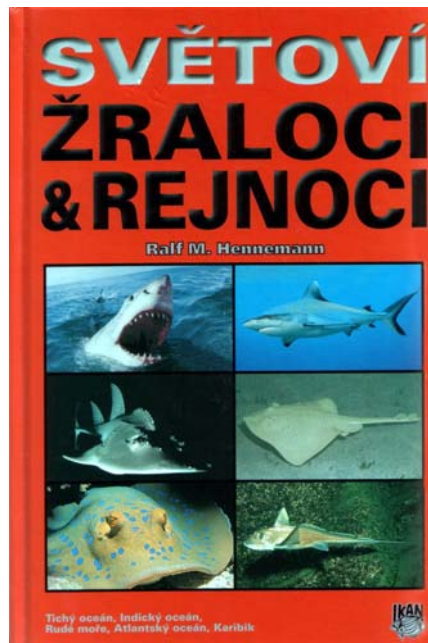

“Světoví žraloci a rejnoci”, aneb na překladu záleží

Jiří Peterka

Vodní prostředí, a zejména to mořské, poskytuje nám suchozemcům krom fascinace bizarností neživých tvarů i neuvěřitelnou pestrost živých forem. V kombinaci s přirozenou zvědavostí lidského druhu, tak ale následně vzbuzuje i trýznivou touhu po vědění. Minimálně již proto, abychom mezi přáteli mohli ony “obludy mořských hlubin” alespoň pojmenovat, a nebavili se o něčem velkém červeném, co nás požahalo, či jen proplulo kolem, a co ani nevíme, co to bylo.

A tak snad každý, i biologicky nezainteresovaný potápěč, s nadšením přivítal brilantní publikace německého nakladatelství IKAN, světového potápěče a podvodního fotografa Helmuta Debelia, které se v posledních letech objevily i na našem knižním trhu. Brilantnost této edice spočívá zejména v její bohaté a naprosto jedinečné fotografické dokumentaci, která ji, a nutno říci právem, vynesla na špičku svého oboru. Ačkoliv se ve své podstatě nejedná o určovací klíče, většina laické i odborné veřejnosti tak tyto publikace chápe a zejména používá. Vysoká technická kvalita, ruku v ruce s vysokou výpovědní hodnotou naprosté většiny snímků a současnou absencí pravých určovacích klíčů, ať již z důvodů nerentabilnosti prodeje či prostě faktu, že

Inkriminovaná publikace.

k dané skupině prostě určovací klíč není k dispozici, tomu jednoznačně nahrávají. Biologicky zainteresovaný potápěč pak bude při prvním listování asi jen těžko zvládat své vzrušení, stejně jako tomu bylo u mne, když jsem prvně procházel jednotlivé druhy “Rudého moře – průvodce korálovými útesy”. Jedním dechem a jednou nocí jsem pak projel i “Atlas ryb Středomoří a Atlantiku”. A tak jsem hořel nedočkavostí jak před “první nocí”, když měli vyjít “Světoví žraloci a rejnoci”, skupina, kterou mám v rámci rybovitých obratlovců opravdu rád, ke které srdce prostě tak nějak táhne. A to jsem se tedy divil!

Nenosím růžové brýle a je mi jasné, že nějakým těm chybám, se prostě ubránit nelze. Tak např. již v “Rudém moři” jsou v systematickém přehledu, krom chybného označení kmene strunatců za kmen obratlovců, jaksi nelogicky odděleny kostnaté ryby (třída Osteichthyes) od vlastního podkmene obratlovců. Přehled kostnatých ryb je navíc vyveden v různých barvách sdružujících jednotlivé čeledě, kdy se pravděpodobně mělo jednat o sdružení podle řádů, bohužel tomu tak není a následně tedy zcela postrádá smysl. On vlastně celý systematický přehled je členěn jaksi chaoticky, kdy po již zmíněných kostnatých rybách následují kmene měkkýši, členovci, ploštěnci, kroužkovci, střídání primitivním kmenem žahavců a pokračující opět dle “systematických regulí” kmenem ostnokožců a vše zakončuje již zmiňovaný kmen strunatců (zde nesprávně označovaný za obratlovce). Tyto chyby a nelogičnosti jsou ale již napraveny v “Rybách Středomoří”, jednotlivé čeledě paryb jsou barevně rozlišeny na žraloky, rejnoky a chiméry, kostnaté ryby sdruženy do jednotlivých řádů. Bohužel i tady se chybička vloudila. Třída Cyclostomata nejsou sliznatky, ale kruhoústí, kam kromě sliznatek patří (resp. patřili, dnes je vše zas trochu jinak) i mihule... v anglickém označení je to však správně (Class Hagfish and Lampreys). Ale popravdě řečeno v systémech si udržuje jasno málokdo (již proto, že nejsou konečné a se zpřesňováním našich poznatků se neustále mění a měnit budou), a tak se to dá vcelku přejít bez nějaké zásadnější vnitřní disharmonie. Naproti tomu ve “Světových žralocích a rejnocích” jde bohužel o chyby zcela zásadní.

Ač bych nerad zatěžoval překotným výčtem všemožných detailů, stojí některé chyby nejen za zmínku, ale téměř za myšlenkový rozbor. Pokud tedy velkoryse přejdeme bezuzdné řádění tiskařského šotka, který snad musel dostat VIP pozvánku, je daleko nejtragičtější úroveň vlastního překladu a užitého českého jazyka. Celá řada názvů a termínů je ponechána buď přímo v angličtině nebo otřesným způsobem počestěna. Názvy jednotlivých skupin organismů jako “coelacanth, polychaete, pinnipeds, algae” (str. 96, 98, 296) mají běžně používané české ekvivalenty – lalokoploutvá ryba,

mnohoštětinatý červ, ploutvonožci, řasy, a tedy stačilo jen nahlédnout do odborné české literatury. Stejně tak je tomu u většiny nesprávně použitých anatomických termínů, tak např. "klaspery" (str. 7) se odborně označují jako pterygopody či myxopterygia a nebo hezky česky samčí kopulační orgány. Naprosto zavádějící je, když tytéž proklamované "klaspery" jsou pak na schématu na str. 12 zcela jednoduše (ač nesprávně) označeny jako penis... a pak se v tom čtenáři vyznej! Na stejném obrázku nejspíš vyvolá úsměv i "otvor pro výstřik", jinak odborně spiraculum, tedy první (s tím kolikátá to vlastně je, to popravdě řečeno není až tak jednoduché) žaberní štěrbinu. Vše je dokonáno smysl naprosto postrádajícími větami, které je třeba opravdu soustředěně domýšlet, jako např. "O žraloku okružnatém, který je takzvanou "živou fosilií" a jedním z nejstarších typů žraloků, který celé věky a do současnosti." (str. 16).

O ještě zásadnějším amatérismu pánů překladatelů, ale vypovídá totální významová "neznalost" celé řady českých slov. Až mne překvapilo jak dokáže být čeština pestrá a zábavná. Tak např. skutečnosti charakteristické jako zbarvení, přítomnost či nepřítomnost výrůstků atd. podle nichž je možné druhy určit jsou vydávány za "charakterové" (str. 34). Jinde je nám vnučována "přeměna barev třených ryb" (str. 283), s čímž se sice nedá než souhlasit, neb náležitě třená ryba nejspíš barvu opravdu změní, ale zde šlo nejspíš jen o barvoměnu ryb ve tření. Zcela nevhodně je použito celé řady, většinou cizích, termínů jako např. "anestetický" (str. 88) nikoli však ve smyslu umrtvující, ale neestetický atd. Nesmyslným překladem pak vznikly i takové perly jako "největší kladivoun je velký kladivoun" (str. 184), což je pravda asi tak jako, že každá zbytečná věta, je opravdu zbytečná! Proč třeba složitě vysvětlovat pojem estuár (str. 5), když jej lze zcela jednoduše přeložit jako ústí? Pokud byste snad někdo dumal na co má rejnok devonshirský (*Raja montagui*) "dvě oči připomínající skvrny" (str. 240), tak vězte, že daleko běžněji mívá dvě skvrny připomínající oči a slouží mu k zastrašení útočnicka nebo k odvrácení případného útoku do nehlavové části těla (tj. do míst, kde případný útok nemusí mít fatální následky). To, že z veslonosů (mají "veslo" místo nosu) jsou zde veslonosi (tedy mající "vesla" místo nohou), už může opravdu jen pobavit.

Žralok vouskatý (*Ginglymostoma cirratum*) označovaný ve "Světových žralocích a rejnocích" za Atlantského žraloka chůvu (Zoo Duisburg, Německo).

Máčka hvězdnatá (*Scylliorhinus stellaris*) vyproštěná z rybářské sítě a před vrácením moři demonstrována studentům v rámci kurzu Terénní zoologie mořských bezobratlých (Veruda, Chorvatsko).

Hrůznou záležitostí je ovšem použité české názvosloví. Smutným příkladem budiž např. lachtan jihoafrický (*Arctocephalus pusillus*), který je zde vydáván za tuleňe kožišnatého, české vědě neznámý druh (pokud si tedy otrocky nepřeložíte anglický název tohoto ploutvonožce – fur seal). Obdobným způsobem autoři překladu dospěli k převážné většině českých názvů, pokud jim tedy náhodou nedošla invence jako se to nejspíš stalo v případě čeledi rejnokovitých (Rajidae – v knize "rejnoci očkovití"), u kterých jsou již ponechány pouze anglické názvy, což je ale paradoxně nakonec možná nejzásadnější počin. Pokud si totiž někdo vstřípí originální anglické názvy, tak se snad alespoň v anglicky mluvících zemích domluví, zatímco s českými ekvivalenty typu

"šuponosý šestižaberný žralok" či "širokonosý sedmižaberní žralok" (str. 14) zaručeně ne. Nejlépe by autoři překladu udělali, kdyby si po prvních přeložených stránkách (ač stále více nabývá domněnka, že to překládal automatický softwarový translátor) vzali k srdci úvodní výrok autora publikace R. M. Hennemana (str. 4): "Nikdo nemůže za jeden lidský život zvládnout sám celou práci, která je nutná ke vzniku takové(ho)to obrazového díla.", a nechali alespoň odbornou stránku překladu odborníkům.

Vědecké názvosloví má totiž svá pravidla zakotvená v Mezinárodních pravidlech zoologické nomenklatury přijatých v roce 1905 a následně upravených v roce 1985. Jedním ze základních principů je, že název druhu je dvojslovný, sestávající se z názvu rodového a druhového. Ačkoliv ne všechny pojmenování v národních jazycích tomu odpovídají, čeština se toho bezesbytku drží a pro "žraloky šestižaberné šuponosé" tak není místo. Celá situace je o to smutnější, že od roku 1997 vychází pod patronací Národního muzea v Praze kompletní české zoologické názvosloví (paryby autorů Hanel a Nováka J. vyšly v roce 2000), které by mělo chaotické situaci na české překladatelské scéně výrazně pomoci. Každopádně pokud už má někdo obrozeneckého ducha, a tvrději nesouhlasí s dosavadními používanými názvy, měl by se alespoň snažit, držet se (v souladu s nomenklatorickými pravidly) pro každý konkrétní druh jen jednoho ze svých nesčetných výmyslů a nevytvářet synonyma. Takže když je žralok lagunový (*Triaenodon obesus*) (str. 127) označen za "žraloka bělocípého útesového" neměl by být o dva řádky níže označován za "žraloka bělošpicého útesového". Dílo zkázy je pak dokonáno mizivou biologickou fundovaností překladatelů, kterou dokládají v mnohých svých zcela zmatečných a nesmyslných překladech typu "tento rod obsahuje jeden monotypní řád" (str. 63), či za mnohé třeba tvrzením, že pilohřbet trojřadá (*Platyrrhinoidis triseriata*) "vyhledává kořist v usazeninách a tvoří ji převážně plankton" (str. 220), což je asi stejný blábol jako tvrdit, že krávy se pasou na louce a jejich potravou jsou tedy převážně uzené makrely. Jako červená niť se celou knihou táhne všudypřítomný problém s výživou zárodků a vejco-, živo- či vejcoživorodostí (str. 38, 46, 56, 57, 71, 82, 156, 200, 210). V celém překladovém chaosu pak naštěstí zanikají další faktické chyby jako třeba údaj o tom, z jaké ploutve to vlastně mají štítovci (Echeneidae) svou přísavku (str. 288).

Odvaha překladatelů "Světových žraloků a rejnoků" (Blažek Zdeněk, Loos Jiří, Albe-sport s.r.o.) je opravdu zářející. Proč se někdo pustí do překladu, když jak překladatelská, tak biologická stránka věci jsou mu naprosto cizí, je pro mne záhadou. Rád bych věřil, že za celou touto lajdáckou prací byla jen mladická touha a nerozváženost přinést potápěčské veřejnosti překlad originální publikace, ale bohužel nevěřím. Je mi opravdu líto, když takto kvalitní a jedinečná publikace je degradována na úroveň toho nejposlednějšího braku, jen proto, že byla šita ani ne snad jehlou horkou, jako spíš do běla rozžhavenou. Je mi též líto, když tato mizerná práce vrhá špatné světlo na celou edici, kterou jinak výborně a zejména za spolupráce s biologicky fundovanými odborníky překládá a vydává firma Rajzl s.r.o. (kromě již výše zmíněných titulů, dnes již také "Indický oceán – průvodce korálovými útesy" a "Velryby & delfíni – kytovci celého světa"). Ve svém idealistickém optimismu, doufaje, že tento veřejný pranýř snad odradí od podobného diletantského partyzánsství, prosím za celou potápěčskou a hlavně biologickou veřejnost, TAKHLE JIŽ VÍCKRÁT NE!

Publikace zmiňované v recenzi:

- DEBELIUS H, 1997. Atlas ryb Středomoří a Atlantiku. IKAN, 305 str. – překlad: Běla a Ondřej Komancovi, odborná spolupráce: RNDr. Miroslav Švátora, CSc., CENTRUM POTÁPĚNÍ RAJZL
- DEBELIUS H, 1998. Rudé moře – průvodce korálovými útesy. IKAN, 321 str. – překlad: Běla a Ondřej Komancovi, odborná spolupráce: RNDr. Miroslav Švátora, CSc., CENTRUM POTÁPĚNÍ RAJZL
- DEBELIUS H, 2002. Indický oceán – průvodce korálovými útesy. IKAN, 321 str. – překlad: RNDr. Miroslav Švátora, CSc., Ing. Zdeněk Rajzl, Mgr. Tereza Kumstátová, RNDr. Kateřina Ševčíková, odborná spolupráce: RNDr. Zdeněk Ďuriš, Mgr. Adam Petrusek, RAJZL s.r.o.
- HENNEMAN RM, 2001. Světoví žraloci a rejnoci. IKAN, 304 str. – překlad: Zdeněk Blažek, Jiří Loos, ALBE-SPORT s. r. o.
- KIEFNER R, 2002. Velryby & delfíni – kytovci celého světa. IKAN, 305 str. – překlad: Běla a Ondřej Komancovi, odborná spolupráce: RNDr. Miroslav Švátora, CSc., RAJZL s.r.o.